

**O‘ZBEKISTONNING JAHON SAVDO TASHKILOTIGA A’ZO
BO‘LISHI SHAROITIDA BOJXONA DIPLOMATIYASINING O‘RNI**

O‘tkirov Behzod Muhammadi o‘g‘li

Bojxona instituti magistratura tinglovchisi

behzodbekutkirov@gmail.com

Kilichov Nazar Bafoevich

Bojxona instituti magistratura tinglovchisi

nazarkilichov76@gmail.com

Annotatsiya Maqola O‘zbekistonning Jahon Savdo Tashkilotiga (JST) a’zo bo‘lish jarayonida bojxona diplomatiyasining rolini tahlil qiladi. Unda bojxona diplomatiyasining JST qoidalariga rioya qilish, savdo jarayonlarini soddalashtirish, eksport salohiyatini oshirish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirishdagi ahamiyati ko‘rib chiqiladi. O‘zbekistonning JSTga integratsiyalashuvi doirasida bojxona xizmatlari oldida turgan vazifalar, qiyinchiliklar va imkoniyatlar aniq misollar va xalqaro tajribaga tayangan holda yoritiladi. Shuningdek, bojxona diplomatiyasini rivojlantirish uchun takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar Jahon Savdo Tashkiloti (JST), bojxona diplomatiyasi, O‘zbekiston, savdo integratsiyasi, tariflar, savdoni soddalashtirish, eksport, xalqaro hamkorlik, bojxona xizmatlari, iqtisodiy islohotlar.

Annotation The article examines the role of customs diplomacy in Uzbekistan’s process of accession to the World Trade Organization (WTO). It analyzes the significance of customs diplomacy in ensuring compliance with WTO regulations, simplifying trade procedures, enhancing export potential, and fostering international cooperation. The study highlights the tasks, challenges, and opportunities facing Uzbekistan’s customs services within the framework of WTO integration, substantiated by specific examples and international experience.

Furthermore, recommendations are provided for the development of customs diplomacy.

Keywords World Trade Organization (WTO), customs diplomacy, Uzbekistan, trade integration, tariffs, trade facilitation, export, international cooperation, customs services, economic reforms.

Аннотация В статье анализируется роль таможенной дипломатии в процессе вступления Узбекистана во Всемирную торговую организацию (ВТО). Рассматривается значение таможенной дипломатии в обеспечении соблюдения норм ВТО, упрощении торговых процедур, увеличении экспортного потенциала и развитии международного сотрудничества. В рамках интеграции Узбекистана в ВТО освещаются задачи, стоящие перед таможенными службами, а также вызовы и возможности, основанные на конкретных примерах и международном опыте. Кроме того, предлагаются рекомендации по развитию таможенной дипломатии.

Ключевые слова Всемирная торговая организация (ВТО), таможенная дипломатия, Узбекистан, торговая интеграция, тарифы, упрощение торговли, экспорт, международное сотрудничество, таможенные службы, экономические реформы.

O'zbekistonning Jahon Savdo Tashkilotiga (JST) a'zo bo'lish jarayoni mamlakat iqtisodiyotidagi eng muhim islohotlardan biri sifatida baholanadi. Ushbu jarayon O'zbekistonning global iqtisodiy tizimga integratsiyalashuvi, tashqi savdo aloqalarini kengaytirishi va xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligini oshirishi uchun katta imkoniyatlar yaratadi. JSTga a'zolik nafaqat iqtisodiy siyosatning yangilanishini, balki bojxona xizmatlari va diplomatiya sohasida ham tub o'zgarishlarni talab qiladi. Bojxona diplomatiyasi aynan shu jarayonda markaziy o'rin tutadi, chunki u mamlakatning xalqaro savdo qoidalariga moslashishi, chegaradagi savdo jarayonlarini soddalashtirishi va davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy hamkorlikni mustahkamlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ushbu maqolada O'zbekistonning JSTga a'zoligi kontekstida bojxona diplomatiyasining

o'zni, uning vazifalari, ahamiyati, qiyinchiliklari va imkoniyatlari batafsil ko'rib chiqiladi.

Bojxona diplomatiyasining mohiyati va JST bilan aloqasi

Bojxona diplomatiyasi deganda bojxona organlarining davlatlar o'rtasidagi savdo aloqalarini muvofiqlashtirish, xalqaro qoidalarga rioya qilishni ta'minlash va chegaradagi jarayonlarni boshqarishdagi faoliyati tushuniladi. Bu atama bojxona xizmatlarining faqat mahalliy darajada emas, balki global miqyosda ham muhim rol o'ynashini anglatadi. JSTga a'zo bo'lish O'zbekistondan bir qator majburiyatlarni olishni talab qiladi, jumladan, Tariflar va savdo to'g'risidagi bosh kelishuv (GATT), Savdodagi texnik to'siqlar to'g'risidagi bitim va Bojxona bahosi to'g'risidagi kelishuvga rioya qilish kabi masalalar. Ushbu hujjatlar mamlakatning bojxona siyosatini xalqaro standartlarga moslashtirishini va savdo to'siqlarini kamaytirishini shart qilib qo'yadi.¹

O'zbekiston JSTga a'zolik uchun rasmiy ariza bilan 1994-yilda murojaat qilgan bo'lib, lekin faol muzokaralar faqat so'nggi yillarda boshlandi. 2023-yilda Prezident Shavkat Mirziyoyev JSTga a'zolik jarayonini uch yil ichida yakunlash maqsadini e'lon qildi.² Bu maqsadga erishish uchun bojxona xizmatlari global qoidalarga moslashish, import-eksport jarayonlarini soddalashtirish va xalqaro hamkorlikni kengaytirishda muhim vazifalarni bajarishi kerak. Bojxona diplomatiyasi esa ushbu jarayonlarda O'zbekistonning manfaatlarini himoya qilish va boshqa davlatlar bilan kelishuvlarga erishishda asosiy rol o'ynaydi.

Bojxona diplomatiyasining mohiyati shundaki, u nafaqat texnik jarayonlarni boshqaradi, balki iqtisodiy siyosatning diplomatik jihatini ham qamrab oladi. Masalan, JST qoidalari bo'yicha tariflarning pasaytirilishi mahalliy ishlab chiqaruvchilarga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan bir paytda, bojxona diplomatiyasi ushbu o'zgarishlarni yumshatish uchun o'tish davri imtiyozlarini muzokara qilish

¹ Jahon Savdo Tashkiloti (JST). (2023). Rasmiy sayt: JST qoidalari va kelishuvlari. <https://www.wto.org>

² O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy sayti. (2023). JSTga a'zolik bo'yicha maqsadlar. <https://president.uz>.

imkonini beradi. Shu sababli, bojxona diplomatiyasi O'zbekistonning JSTga a'zolik jarayonida strategik ahamiyatga ega.

JST sharoitida bojxona diplomatiyasining asosiy vazifalari

O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lishi bojxona diplomatiyasidan bir qator murakkab vazifalarni bajarishni talab qiladi. Birinchidan, bojxona organlari JSTning savdo qoidalariga rioya qilishni ta'minlashi zarur. Hozirgi kunda O'zbekistonda import mahsulotlari, xususan qishloq xo'jaligi mahsulotlari uchun bojxona stavkalari yuqori darajada – 150 foizgacha yetadi (30% bojxona boji, 100% aksiz solig'i, 20% QQS va 0,2% bojxona rasmiylashtiruv uchun yig'im).³ JSTga a'zolik ushbu stavkalarni sezilarli darajada pasaytirishni talab qiladi, ammo bu jarayon mahalliy ishlab chiqaruvchilarga zarar yetkazmasligi uchun bojxona diplomatiyasi orqali muzokaralar olib borilishi lozim.

Ikkinchidan, bojxona diplomatiyasi chegaradagi savdo jarayonlarini soddalashtirishda muhim ahamiyatga ega. JSTning "Savdoni soddalashtirish to'g'risidagi kelishuvi" (Trade Facilitation Agreement, TFA) bojxona tartiblarini shaffof, tezkor va samarali qilishni shart qilib qo'yadi.⁴ O'zbekistonda hozirgi kunda bojxona rasmiylashtiruv jarayonlari o'rtacha 1.5-3 kun davom etadi, bu esa eksportchilar va importchilar uchun qo'shimcha xarajatlarga olib keladi.⁵ Bojxona diplomatiyasi bu jarayonni raqamlashtirish, xalqaro tajribani joriy qilish va donor tashkilotlardan texnik yordam jalb qilish orqali soddalashtirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, bojxona diplomatiyasi xalqaro hamkorlikni rivojlantirishda asosiy vosita sifatida ko'riladi. JSTga a'zo bo'lgach, O'zbekiston 164 ta davlat bilan savdo aloqalarini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa bojxona organlaridan boshqa davlatlarning bojxona xizmatlari bilan ikki tomonlama va ko'p tomonlama kelishuvlar imzolashni, tranzit yo'llarini kengaytirishni va chegaradagi hamkorlikni rivojlantirishni talab qiladi. Masalan, Qozog'iston bilan chegaradagi

³ Davlat bojxona qo'mitasi. (2022). O'zbekistonda bojxona stavkalari va statistikasi. <https://customs.uz>.

⁴ JST. (2017). Savdoni soddalashtirish to'g'risidagi kelishuv (TFA). <https://www.wto.org/tfa>.

⁵ Jahon Banki. (2020). Doing Business 2020: O'zbekiston. <https://www.worldbank.org>.

tranzit jarayonlarini soddalashtirish O'zbekiston eksportchilari uchun Rossiya va Yevropa bozorlariga chiqishni osonlashtirishi mumkin.

Bundan tashqari, bojxona diplomatiyasi O'zbekistonning mintaqaviy savdo markazi sifatidagi salohiyatini oshirishda ham muhimdir. Markaziy Osiyo davlatlari bilan chegaradosh bo'lgan O'zbekiston JST qoidalariga rioya qilish orqali tranzit yuklar uchun qulay shart-sharoitlar yaratishi mumkin. Bu jarayonda bojxona diplomatiyasi nafaqat texnik masalalarni hal qiladi, balki siyosiy va iqtisodiy muzokaralarda ham faol ishtirok etadi.

O'zbekiston uchun bojxona diplomatiyasining iqtisodiy ahamiyati

JSTga a'zolik O'zbekiston iqtisodiyotiga katta imkoniyatlar keltiradi, lekin bir qator qiyinchiliklarni ham yuzaga keltirishi mumkin. Bojxona diplomatiyasi ushbu imkoniyatlardan foydalanish va qiyinchiliklarni yumshatishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, JST talablariga ko'ra, import bojlari stavkalari mintaqaviy o'rtacha darajaga tushirilishi kerak. Hozirgi kunda O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari uchun bojxona solig'i yuqori darajada bo'lib, bu mahalliy ishlab chiqaruvchilarni himoya qilishga xizmat qiladi. JSTga a'zo bo'lgach, bu stavkalar pasayishi kutilmoqda, bu esa ichki bozorda raqobatni kuchaytirishi mumkin. Bojxona diplomatiyasi orqali O'zbekiston sezgir tarmoqlar, masalan, qishloq xo'jaligi va to'qimachilik uchun o'tish davri imtiyozlarini muzokaralar yo'li bilan saqlab qolishga harakat qilishi zarur.

Bundan tashqari, bojxona diplomatiyasi eksport salohiyatini oshirishda katta ahamiyatga ega. O'zbekistonning asosiy eksport mahsulotlari – paxta, to'qimachilik, meva-sabzavot va oltin – JST bozorlarida raqobatbardosh bo'lishi uchun bojxona tartiblarining soddaligi va tranzit xarajatlarni kamaytirish muhimdir. 2021-yilda O'zbekiston GSP+ tizimiga qo'shilishi natijasida Yevropa Ittifoqiga tayyor mahsulot eksporti 1,5 baravar oshdi.⁶ JSTga a'zolik bu imkoniyatlarni yanada kengaytiradi va bojxona diplomatiyasi orqali boshqa a'zo davlatlar bilan savdo shartnomalarini imzolash eksport hajmini oshirishga xizmat qiladi.

⁶ O'zbekiston Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2022). GSP+ tizimi va eksport natijalari. <https://mineconomy.uz>
<https://newarticle.uz/index.php/dihmy>

Ammo, JSTga a'zolikning salbiy tomonlari ham mavjud. Jahon Banki ma'lumotlariga ko'ra, tariflarning keskin pasayishi mahalliy ishlab chiqaruvchilarga bosim o'tkazishi va import mahsulotlarining oqimiga olib kelishi mumkin.⁷ Bojxona diplomatiyasi bu jarayonda muvozanatni saqlash uchun muhim vosita bo'lib, O'zbekistonning ichki bozorini himoya qilish va eksport imkoniyatlarini kengaytirish o'rtasidagi balansni topishga yordam beradi.

Bojxona diplomatiyasining xalqaro tajribasi va O'zbekistonda ularni qo'llash istiqbollari

JSTga a'zo bo'lgan davlatlarning tajribasi O'zbekiston uchun bojxona diplomatiyasini rivojlantirishda muhim yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qiladi. Xitoy 2001-yilda JSTga qo'shilgach, bojxona xizmatlarini modernizatsiya qildi va tariflarni bosqichma-bosqich pasaytirish orqali tashqi savdo hajmini 20 yil ichida 9 baravar oshirdi. Xitoyning bojxona diplomatiyasi arzon ishchi kuchi va eksportga yo'naltirilgan strategiyani himoya qilishda muvaffaqiyatli bo'ldi.⁸ O'zbekiston ham xuddi shunday strategiyadan foydalanib, o'zining qishloq xo'jaligi va yengil sanoat salohiyatini global bozorda mustahkamlashi mumkin.

Qozog'istonning tajribasi ham diqqatga sazovor. 2015-yilda JSTga a'zo bo'lgan Qozog'iston bojxona xizmatlarini raqamlashtirish va tranzit yo'llarini rivojlantirish orqali mintaqaviy savdo markaziga aylandi. O'zbekiston uchun bu tajriba Markaziy Osiyo mintaqasidagi qo'shni davlatlar bilan hamkorlikni kengaytirishda foydali bo'lishi mumkin. Bojxona diplomatiyasi orqali O'zbekiston Qozog'iston, Qirg'iziston va Tojikiston bilan chegaradagi savdo jarayonlarini soddalashtirib, tranzit salohiyatini oshirishi mumkin.⁹

Bundan tashqari, Vetnamning JSTga a'zolik tajribasi (2007) ham O'zbekiston uchun foydali saboqlar beradi. Vetnam bojxona diplomatiyasidan foydalanib, eksportga yo'naltirilgan siyosatni rivojlantirdi va 15 yil ichida eksport hajmini 6

⁷ Jahon Banki. (2023). O'zbekiston iqtisodiy hisoboti. <https://www.worldbank.org/uzbekistan>

⁸ Xitoy Bojxona xizmati. (2021). JSTga a'zolikdan keyingi statistika. <https://customs.gov.cn>

⁹ Qozog'iston Bojxona xizmati. (2021). Tranzit statistikasi. <https://customs.gov.kz>

baravar oshirdi. Bu jarayonda bojxona xizmatlari raqamlashtirildi va xalqaro donorlardan katta miqdorda yordam jalb qilindi. O'zbekiston ham shunga o'xshash yondashuvni qo'llashi mumkin.

Bojxona diplomatiyasini rivojlantirishdagi qiyinchiliklar va yechimlar

O'zbekistonning JSTga a'zolik jarayonida bojxona diplomatiyasi bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Birinchidan, bojxona xodimlarining malakasi va xalqaro tajribasi cheklangan. Davlat bojxona qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, xodimlarning aksariyati JST qoidalarini to'liq tushunmaydi. Bu muammoni hal qilish uchun Jahon Bojxona Tashkiloti Jahon Savdo tashkilotlarining o'quv dasturlari jalb qilinishi va maxsus treninglar tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, bojxona infratuzilmasi modernizatsiyaga muhtoj. Chegaradagi skanerlar, raqamli tizimlar va avtomatlashtirilgan nazorat punktlari yetishmaydi. Jahon Banki ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonning bojxona infratuzilmasi eskirganligi sababli savdo xarajatlari yuqori bo'lib qolmoqda. Yechim sifatida xalqaro moliya institutlaridan investitsiyalar jalb qilinishi va raqamlashtirish loyihalari amalga oshirilishi lozim.

Uchinchidan, bojxona diplomatiyasining samaradorligi davlatlararo muzokaralardagi tajribaga bog'liq. O'zbekiston JST a'zo davlatlar bilan ikki tomonlama kelishuvlarni imzolashda o'z manfaatlarini himoya qilish uchun bojxona xodimlarini diplomatik muzokaralar uchun tayyorlashi kerak. Buning uchun Tashqi ishlar vazirligi va Davlat bojxona qo'mitasi o'rtasida yaqin hamkorlik yo'lga qo'yilishi zarur.

Xulosa

O'zbekistonning JSTga a'zo bo'lishi sharoitida bojxona diplomatiyasi mamlakatning global savdo tizimiga integratsiyalashuvida muhim omil sifatida xizmat qiladi. U JST qoidalariga rioya qilishni ta'minlash, savdo jarayonlarini soddalashtirish, eksport salohiyatini oshirish va xalqaro hamkorlikni mustahkamlashda asosiy rol o'ynaydi. Bojxona diplomatiyasining samarali faoliyati O'zbekiston iqtisodiyotiga katta imkoniyatlar ochadi, ammo bu jarayon malakali

kadrlar, zamonaviy infratuzilma va xalqaro tajribaga asoslangan strategiyani talab qiladi. Hukumat bojxona xizmatlarini modernizatsiya qilish va diplomatik aloqalarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratishi lozim. Faqat shu holatda O'zbekiston JST a'zolidan maksimal foyda olishi va global iqtisodiy maydonda munosib o'rin egallashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jahon Savdo Tashkiloti (JST). (2023). *Rasmiy sayt: JST qoidalari va kelishuvlari*. <https://www.wto.org>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy sayti. (2023). *JSTga a'zolik bo'yicha maqsadlar*. <https://president.uz>
3. Davlat bojxona qo'mitasi. (2022). *O'zbekistonda bojxona stavkalari va statistikasi*. <https://customs.uz>
4. JST. (2017). *Savdoni soddalashtirish to'g'risidagi kelishuv (TFA)*. <https://www.wto.org/tfa>
5. Jahon Banki. (2020). *Doing Business 2020: O'zbekiston*. <https://www.worldbank.org>
6. Jahon Savdo Tashkiloti (JST). (2023). *A'zo davlatlar ro'yxati*. <https://www.wto.org/members>
7. Qozog'iston Bojxona xizmati. (2021). *Tranzit statistikasi*. <https://customs.gov.kz>
8. Davlat bojxona qo'mitasi. (2023). *Bojxona soliq stavkalari*. <https://customs.uz>
9. O'zbekiston Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2022). *GSP+ tizimi va eksport natijalari*. <https://mineconomy.uz>
10. Jahon Banki. (2023). *O'zbekiston iqtisodiy hisoboti*. <https://www.worldbank.org/uzbekistan>
11. Xitoy Bojxona xizmati. (2021). *JSTga a'zolikdan keyingi statistika*. <https://customs.gov.cn>

12. Qozog'iston Iqtisodiyot vazirligi. (2022). *JSTga a'zolik tajribasi*.
<https://economy.gov.kz>
13. Jahon Banki. (2023). *O'zbekiston bojxona infratuzilmasi tahlili*.
<https://www.worldbank.org>